

О.В. Топоркова, канд. екон. наук

Т.О. Євлаш, асп.

ВИЗНАННЯ ТА ОЦІНКА ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Розглянуто види оплати за товари, роботи, послуги. Розкрито процедуру виникнення та визнання дебіторської заборгованості в обліку. Поданий перелік документів, що підтверджують визнання дебіторської заборгованості в обліку.

Рассмотрены виды оплат товаров, работ, услуг. Раскрыта процедура возникновения и признания дебиторской задолженности в учете. Приведен перечень документов, которые подтверждают признание дебиторской задолженности в учете.

Consider the types of payment for goods and services. Explores how the emergence and recognition of accounts receivable. Submitted documents, confirming the recognition of accounts receivable.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Характерною особливістю сучасного розвитку економіки України є глибокі економічні перетворення в сфері виробництва та торгівлі. Ринкові відносини вимагають перегляду системи бухгалтерського обліку, та його центральних елементів – існування проблеми неплатежів взаєморозрахунків між суб'єктами господарювання.

У сучасних умовах одним з найбільш складних і суперечливих питань обліку є визнання дебіторської заборгованості. Вирішення цієї складної проблеми багато в чому залежить від вдосконалення бухгалтерського обліку взаєморозрахунків між суб'єктами господарювання.

Українські підприємства опинились у скрутному фінансовому становищі через загальноекономічну кризу, низьку купівельну спроможність суб'єктів господарювання, ріст рівня інфляції та дефіцит фінансових ресурсів.

Таким чином, на наш погляд, необхідно значну увагу приділити такому важливому резерву в напрямку покращення діяльності підприємств як підвищення ефективності використання їх оборотного капіталу, оскільки він займає значну питому вагу в структурі активів підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку теорії та практики бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості

присвячено низку праць зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів: С.Д. Батехіна, І.А. Бланка, Ф.Ф. Бутинця, С.Л. Берези, С.Ф. Голова, С. Грязнової, З.В. Гуцайлока, В.П. Загороднього, Р. Дамарі, О.Д. Заруби, В.В. Ковальова, В. Костюченко, С.І. Маслова, Є. Петрик, Р.М. Іванчука, Г.В. Савицької, Я.В. Соколова, В.В. Сопка, Н.В. Секіріної, С. Хенка, К. Хувера, М.Г. Чумаченка, А. Шаповалової, М. Швайки та ін.

Недостатнє висвітлення питань, що стосуються проблем визнання та документального підтвердження дебіторської заборгованості, зумовило до написання даної статті.

Мета та завдання статті. Обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення процесу визнання та оцінки дебіторської заборгованості в системі бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У разі здійснення фінансово-господарської діяльності у підприємства постійно виникає потреба в проведенні розрахунків зі своїми контрагентами. Відвантажуючи товари, виготовлену продукцію, виконуючи роботи та надаючи послуги, підприємство, як правило, не отримує оплату одразу, тобто відбувається кредитування покупця, що являє собою один з видів кредиту – товарний кредит, який набуває в сучасних умовах найбільших оборотів.

Таким чином, протягом періоду з моменту відвантаження до моменту надходження платежу, оборотні засоби підприємства знаходяться у вигляді дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість на підприємстві виникає в результаті двох подій (які по своїй суті є діаметрально протилежними), а саме:

- відвантаження товарів, виготовленої продукції, виконання робіт, надання послуг у випадку затримання оплати їх вартості;
- здійснення авансової оплати товарів, робіт, послуг у випадку невиконання постачальником своїх зобов'язань.

Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та її сума може бути достовірно визначена. Майбутня економічна вигода є потенціалом, який може сприяти надходженню прямо або непрямо грошових коштів або їх еквівалентів на підприємство. При чому оплата товарів, продукції, робіт, послуг може здійснюватись як в грошовій, так і в інших формах оплати.

На думку авторів, усі види оплати повинні знаходитися на одному рівні важливості (рисунок), оскільки систему розрахунків між підприємствами в сучасних ринкових умовах необхідно розглядати двосторонньо, враховуючи можливості та побажання сторін.

Підприємства у разі здійснення розрахунків не повинні обмежуватися та використовувати лише один із зазначених видів оплати, а використовувати максимально ефективні для них види оплати, які прискорять розрахунки між ними.

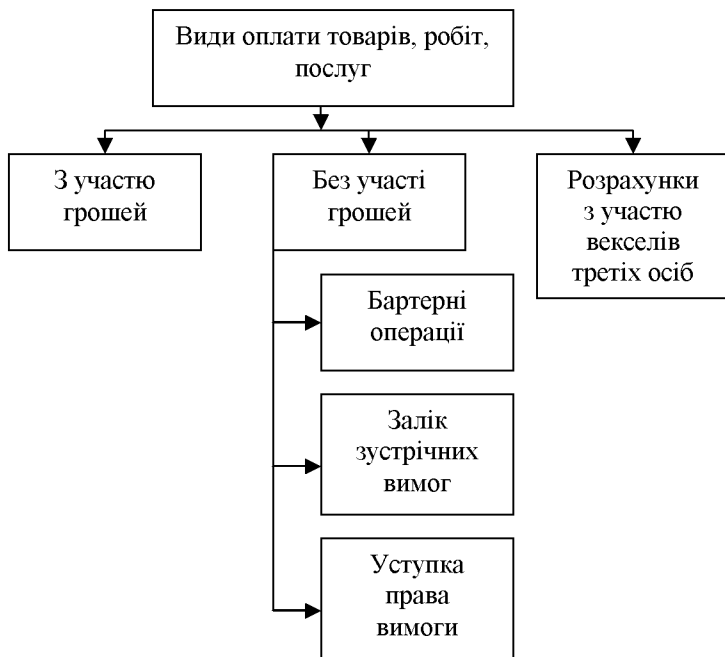

Рисунок 1 – Види оплати товарів, робіт, послуг

Для глибшого розуміння поняття дебіторська заборгованість, необхідно детально розглянути не лише її виникнення, а й визнання в обліку.

Бухгалтерський облік дебіторської заборгованості на підприємстві розпочинається у разі її визнання та оцінки. Якщо заборгованість неможливо достовірно оцінити, тобто визначити її суму, вона не може бути визнана активом і не повинна відображатися в балансі.

Достовірна оцінка дебіторської заборгованості має суттєвий вплив на правильне відображення інформації в облікових регістрах і звітності. Важливу роль при цьому відіграє принцип обачності, який передбачає застосування в бухгалтерському обліку різних методів оцінки дебіторської заборгованості, які будуть запобігати завищенню оцінки активів.

Існують методи оцінки дебіторської заборгованості у разі її зарахування на баланс:

- на дату складання звітності;
- у разі списання з балансу як безнадійної.

Виникає дебіторська заборгованість на підприємстві згідно з принципом нарахування. Відповідно до нього відвантаження товарів, продукції, виконання робіт, надання послуг покупцям вважається подією згідно з якою виникає поточна дебіторська заборгованість (у разі відсутності передоплати або негайної оплати).

Достовірність відображення дебіторської заборгованості в обліку є не лише обов'язковою умовою ефективного управління активами підприємства, а й важливим елементом для податкової політики підприємства.

Важливо зазначити, що національні стандарти не повинні суперечити міжнародним. Але на відміну від П(С)БО, МСФЗ не передбачають єдиного стандарту, що регулює порядок обліку і відображення у звітності дебіторської заборгованості. Питання щодо обліку дебіторської заборгованості регулюється декількома міжнародними стандартами, серед яких:

- МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів»;
- МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання»;
- МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [4].

Згідно з МСФЗ дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги, роботи визнається як фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони отримати грошові кошти та інший фінансовий актив від іншого підприємства узгоджується з відповідним зобов'язанням сплатити другої сторони.

Підприємству слід визнавати дебіторську заборгованість у балансі, коли воно стає стороною контрактних зобов'язань і внаслідок цього має юридичне право отримувати грошові або інші цінності.

Згідно з П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» дебіторську заборгованість (не призначену для перепродажу) можливо віднести до складу фінансових активів [2].

В основі визнання дебіторської заборгованості активом згідно з П(С)БО 10 лежать два критерії:

- існування ймовірності отримання підприємством майбутніх економічних вигод;
- може бути достовірно визначена її сума одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг.

Згідно з визначенням наведеним в П(С)БО 2 та П(С)БО 10, дебіторська заборгованість поділяється на поточну і довгострокову [1].

Таблиця 1 - Документальне підтвердження для визнання дебіторської заборгованості в обліку

Вид дебіторської заборгованості (№ синтетичного рахунку)		Документи, що підтверджують визнання розміру дебіторської заборгованості	
Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду (181)	Інша довгострокова дебіторська заборгованість (182)	→	Договір між підприємством та працівником про видачу довгострокової позики, видаковий касовий ордер
За розрахунками з покупцями та замовниками (361, 362)	За розрахунками за виданими авансами (371)	→	Договір, платіжні доручення, виїзкові касові ордери
Підвітних осіб (372)	За нарахованими доходами (373)	→	Наказ про відрахування, видаковий касовий ордер, затверджений авансовий звіт
По розрахунках за претензіями (374)	По розрахунках за вимогами за вимогами збитків (375)	→	Розрахунки бухгалтерії, виїзкові та виїзкові касові ордери, виписки банку
По позиках членам кредитних спілок (376)	По позиках з інших депозитів (377)	→	Претензії, акти приймання вантажу, письмове визнання претензії, рішення судових органів, виписки банку
		→	Протокол засідання інвестраційної комісії, наказ керівника
		→	Договір між членами кредитних спілок, касові ордери, виписки банку, платіжні доручення
		→	Авізо про оприбуткування майна учасником, який веде спільні справи, накладна, квитанція до прибуткового касового ордеру

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом у разі наявності всіх наведених умов:

- покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив) на основі договору поставки продукції, товарів, виконаних робіт чи наданих послуг (згідно з П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [2]);

- підприємство надалі не здійснює управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами);

- сума заборгованості може бути достовірно визначена;

- існує впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства.

Варто зазначити, що перелік і визначення поняття «ризики та вигоди, пов'язані з правом власності», ми можемо дослідити в П(С)БО 13 «Фінансові інструменти».

Проте, ні П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», ні в П(С)БО 15 «Доход» немає прикладів, коли перехід права власності не тягне за собою передачу ризиків і вигод.

Доход слід визнавати під час збільшення активу або зменшення зобов'язань, що зумовлює зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників підприємства), за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена.

Суцільна та безперервна реєстрація у документах даних про всі господарські операції, що здійснюються, є важливим засобом контролю за об'єктами господарської діяльності, та, зокрема, правильному визнанні та оцінці дебіторської заборгованості.

У діючому законодавстві існують недоліки, відсутнє регулювання та чіткий перелік первинних документів, які підтверджують визнання дебіторської заборгованості в обліку.

На наш погляд, слід визначити наступні документи, що підтверджують визнання дебіторської заборгованості в обліку (табл. 1).

Нижченаведені документи повинні мати обов'язкові реквізити для надання їм юридичної сили та доказовості, лише тоді вони служимуть підставою для визнання дебіторської заборгованості в обліку.

Висновки. Сучасна економічна ситуація в Україні характеризується фінансовою нестабільністю, причиною і наслідком якої виступає проблема неплатежів, характерна для господарюючих суб'єктів, кожної держави зокрема і світового співтовариства загалом.

При додержанні правил визнання дебіторської заборгованості, її оцінки в подальшому у підприємства не повинно виникнути проблем та непорозумінь з контрагентами.

Наявність дебіторської заборгованості істотно погіршує фінансовий стан підприємства, вона є іммобілізацією грошових засобів, відволіканням їх з господарського обороту, що призводить до зниження темпів росту виробництва і результативних показників діяльності підприємства.

Список літератури

1. Дебіторська заборгованість [Текст] : Положення (стандарт) бухгалтерського облік 10 : [затверджене наказом Мініфіна України від 08.10.1999 №237 ; зі змінами та доповненнями].
2. Фінансові інструменти [Текст] : Положення (стандарт) бухгалтерського облік 13 : [затверджене наказом Мініфіна України від 26.04.2000 №91 ; зі змінами та доповненнями].
3. Дохід [Текст] : Положення (стандарт) бухгалтерського облік 15 : [затверджене наказом Мініфіна України від 29.11.1999 №290 ; зі змінами та доповненнями].
4. Голов, С. Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами : Приклади і коментарі [Текст] : практ. посібник / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко. – К. : Лібра, 2001. – 703 с.
5. Іванчук, Р. М. Деякі міркування щодо методологічних засад формування інформації про дебіторську заборгованість [Текст] / Р. М. Іванчук, О. А. Іванчук // Економічний вісник Донбасу. – 2005. – №1. – С. 11–22.
6. Береза, С. Л. Проблеми визнання дебіторської заборгованості в обліку [Текст] / С. Л. Береза // Вісник ЖДТУ. – 2003. – №4(26). – С. 32–36.
7. Секіріна, Н. В. Проблемні аспекти визначення дебіторської заборгованості за нетоварними операціями та її відображення у фінансовій звітності [Текст] / Н. В. Секіріна // Вісник ДонДУЕТ. – 2004. – №3/2(23). – С.129–135.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.

© О.В. Топоркова, Т.О. Євлаш, 2009.

УДК 658.787:658.87

О.О. Нестеренко, асп.

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ПЕРВИННИХ ДОКУМЕНТІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Розглянуто роль і значення первинних документів на підприємствах роздрібної торгівлі, проаналізовано визначення дефініції «первинний документ» в економічній літературі, розроблено класифікацію первинних документів для підприємств роздрібної торгівлі, яка відповідає сучасним умовам господарювання.